

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk engelska

Med stilen som utgångspunkt
Ett stilistiskt perspektiv på ett avsnitt ur den svenska över-
sättningen av Gertrude Steins *The Autobiography of Alice B. Toklas*

Joel Nordqvist

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 1, ÖU2100, Magisterutbildning
VT 2010
Handledare: Marcus Nordlund
Examinator: Markus Nordlund

Sammandrag

I denna uppsats analyseras ett avsnitt ur Thomas Warburtons svenska översättning av Gertrude Steins *The Autobiography of Alice B. Toklas* (1933). Analysen bygger på en jämförelse mellan källtext och måltext, där skillnader på språklig detaljnivå diskuteras med avseende på möjliga orsaker och effekter. Diskussionen utgår ifrån en systematisk analys av hur stilistiska effekter i källtexten uppstår som ett resultat av genomgående drag på olika språkliga nivåer. Syftet är bland annat att se vad som händer med sådana språkliga aspekter som inte hör till de mest uppenbara och typiska översättningssvårigheterna och som kanske därför inte får så mycket uppmärksamhet i översättningsprocessen.

Verktygen och metoderna för analysen är i huvudsak hämtade från den lingvistiska stilanalysen och dess tillämpning inom översättningsvetenskapen, samt till viss del anpassade efter den bok som utgör mitt analysobjekt. *The Autobiography of Alice B. Toklas* är en bok som bär de flesta av författarens typiska kännetecken. Den är därmed, ur översättningssynpunkt, både svår och enkel: enkel som ett resultat av den okomplicerade syntaxen och bristen på lexikal variation, svår för att det enkla språket används på ett avancerat sätt, där de stilistiska effekterna bygger på samspel och kontraster mellan form och innehåll.

Analysen är indelad i tre delar och tar förutom syntaxen och ordvalen även upp sådana språkliga aspekter som har att göra med berättarperspektivet: hur tempus-användning och modalitetsmarkörer språkligt definierar hur berättaren förhåller sig till läsaren och till det som berättas och hur detta förhållande påverkas av skillnader mellan källtext och måltext.

Nyckelord:

översättning, skönlitterär översättning, Gertrude Stein, *The Autobiography of Alice B. Toklas*, lingvistisk stilanalys

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och forskningsfrågor	3
1.3 Metod och material	3
1.3.1 Uppsatsens delar.....	3
1.3.2 Teoriram.....	4
1.3.3 Analystext	5
2. Analys.....	7
2.1 Syntax	7
2.1.1 Ordföljd.....	8
2.1.2 Sambandsmarkörer.....	11
2.2 Berättarperspektiv	12
2.2.1 Subjektspositionering	13
2.2.2 Modalitet.....	15
2.3 Ordval	16
2.3.1 Sociolekt/idiolekt	18
2.3.2 Upprepningar/ledmotiv.....	21
3. Diskussion och slutsats	25
3.1 Diskussion.....	25
3.2 Slutsats.....	28
Käll- och litteraturförteckning.....	29

1. Inledning

Vad är det som utgör stilen i en skönlitterär text, och vad händer med stilen när texten översätts till ett annat språk? Med utgångspunkt i den inriktning inom den moderna översättningsvetenskapen som fokuserar på lingvistisk stil- och textanalys, analyserar jag i denna uppsats det korta inledningskapitlet i Gertrude Steins *The Autobiography of Alice B. Toklas* (1929) samt motsvarande avsnitt i Thomas Warburtons svenska översättning av texten, *Alice B. Toklas självbiografi* (1949). Syftet är att med hänsyn till genomgående drag och enskilt viktiga detaljer på språklig nivå, undersöka och bedöma effekter av skillnader mellan källtext (KT) och måltext (MT).

1.1 Bakgrund

Gertrude Stein är en författare som för många är mer känd för sin livsstil och sitt umgänge än för sina verk. Att det förhåller sig så beror till stor del på boken *The Autobiography of Alice B. Toklas*, vars författare och egentliga huvudperson är Gertrude Stein själv. Stein, som föddes i USA, flyttade i början av 1900-talet till Paris, där hon samlade konst, umgicks med många av den tidiga modernismens viktigaste författare och konstnärer, och själv skrev böcker, pjäser och dikter som hon hade ständiga bekymmer med att få utgivna. Detta Parisliv utgör det huvudsakliga temat för den självbiografi som gavs ut 1933 och som hon tillskriver sin sambo Alice B. Toklas, bokens berättarjag.

Boken ger en bild av Stein, författaren, som en intressant och på många sätt motsägelsefull person – lika mycket hängiven samlare som produktiv skapare, lika socialt engagerad och nyfiken som egensinnig och självupptagen, känslig men med ett omåttligt självförtroende, tänkande men med en ofta naivt okomplicerad inställning till livet.

Det motsägelsefulla draget går igen även i hennes sätt att skriva. Hennes texter kan uppfattas som excentriskt naivistiska, eller som avancerade språkexperiment; formmässigt präglade av ett extremt enkelt

syntax- och textbindningsmönster, av flitiga upprepningar av ord och strukturer och av brott mot grundläggande interpunktionsregler; innehållsmässigt präglade av oklara syftningar och av brott mot läsarens förväntningar på relevans och sammanhang när det gäller ämnesval och informationsprioritering.

Med detta som utgångspunkt var min tanke från början att uppsatsen skulle handla om hur man som översättare förhåller sig till en källtext som avviker ifrån språkliga normer. Den franske poeten Georges Hugnet, som var den förste som översatte Gertrude Stein till franska, lär ha påstått att han översatt ”ord för ord, bokstav för bokstav”, och att ”det som inte är engelskt i den engelska texten är inte franskt i den franska” (Magnusson 2003:19). Med andra ord: att avvikelserna från normal-språket skulle vara direkt överförbara från det ena språket till det andra. Detta låter vid en första anblick som en minst sagt tveksam översättningsstrategi. Dels borde de avvikelser som är grundade i det ena språket riskera att förstärkas ytterligare när de överförs till ett nytt språksammanhang, dels borde det på grund av språkliga, kulturella och pragmatiska skillnader uppstå nya avvikelser på sådana ställen där originaltexten följer källspråkets normer.

Vid en jämförelse mellan den engelska originaltexten och den svenska översättningen upptäcker man dock ganska snart att originaltextens avvikelser, mot förväntan, inte innebar några större problem vid översättningen. Eftersom engelska och svenska är närbesläktade språk och Steins avvikelser bygger på grundläggande språkliga strukturer, framförallt upprepningar och okonventionella textbindningar, går de relativt väl att överföra ord för ord. Dessutom visar det sig att det på grund av en extremt okomplicerad syntax och en genomgående brist på lexikal variation inte heller finns särskilt många andra uppenbara, generella översättningsproblem i texten. De skillnader som finns mellan källtext och måltext handlar i stället om små och till synes oväsentliga avvikelser på språklig detaljnivå: omkastad ordföljd inom en mening, något tempusbyte och ett ordval som inte känns som den mest direkta översättningsmotsvarigheten.

En av de dominerande tendenserna inom den skönlitterära översättningsvetenskapen under de senaste tjugo åren har varit olika praktiska tillämpningar av lingvistisk stil- och diskursanalys (Munday 2008:90). Utgångspunkten för dessa är att förhållandet mellan form och innehåll i litterära texter bildar ett mönster, ett inre sammanhang för kommunikationssituationen, som är unikt för varje enskild text.

[...] there are certain kinds of text — literary text is an obvious example — in which there is no situation except the external situation of ourselves as readers, and we have to construct the inner situation entirely from our reading of the text. (Halliday 1985:36)

Genom en systematisk analys av detta förhållande mellan form och innehåll kan man ta reda på hur det som uppfattas som textens utmärkande stilistiska effekter hänger samman med olika enskilda detaljer och genomgående drag i textens språkliga utformning. Denna metod är framförallt användbar när det gäller att analysera översättningar av sådana skönlitterära texter som inte hör hemma inom någon tydlig genre och som därför inte har någon yttre pragmatisk funktion som kräver anpassning vid översättningen.

När det gäller den text som jag valt att analysera blir det, genom den lingvistiska stilanalysen, möjligt att upptäcka och diskutera effekterna även av sådana språkliga aspekter i texten som inte direkt hänger samman med tydliga och konkreta översättningssvårigheter och som översättaren därför kanske inte förhållit sig medvetet till.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna uppsats är att i en text, som på ytan innehåller få typiska och uppenbara översättningssvårigheter, med utgångspunkt i en systematisk analys av förhållandet mellan form och innehåll i ett begränsat textavsnitt, undersöka möjliga orsaker till och effekter av skillnader mellan källtext och måltext på språklig detaljnivå.

Vad finns det för genomgående drag på olika språkliga nivåer i källtexten och vad fyller de för kommunikativ/stilistisk funktion? Vad finns det för skillnader mellan källtext och måltext på de olika språkliga nivåerna? Är skillnaderna slumpmässiga eller följer de ett genomgående mönster? Vad har skillnaderna för effekt på källtextens kommunikativa/stilistiska funktion?

1.3 Metod och material

1.3.1 Uppsatsens delar

Uppsatsens analysdel är indelad i tre avsnitt, vilka i sin tur är indelade i två underavsnitt vardera.

I det första avsnittet (2.1) tar jag upp sådant som jag uppfattar som utmärkande drag för källtextens syntax och textbindningsmönster. Här undersöker jag först, i avsnitt 2.1.1, några olika exempel på skillnader mellan KT och MT, som handlar om omkastad ordföljd inom meningarna med effekt på informationsstruktur och betoning. I den andra underavdelningen (2.1.2) diskuterar jag tillägg och ändringar i MT av sådana ord och uttryck som explicit markerar orsaksrelationer och samband inom och mellan meningarna i texten.

Analysdelens andra avsnitt (2.2) handlar om sådana språkliga element i texten som anger hur textens berättarjag förhåller sig dels till textens läsare, dels till det hon berättar om. Detta avsnitt som specifikt behandlar berättarperspektivet är motiverat av att berättarjaget, med utgångspunkt i textens funktion som fiktiv självbiografi, här har en särskilt viktig och framträdande roll. De skillnader mellan KT och MT som diskuteras i detta avsnitt handlar om tempusanvändning och tids- och rumsuttryck (2.2.1) samt om ord och uttryck med modalitetsfunktion (2.2.2).

I det tredje och sista avsnittet i analysdelen (2.3) undersöks källtextens lexikala komplexitet – vad som karakteriserar orden och uttrycken som används i det utvalda textavsnittet på ett övergripande plan, med avseende på variation, preciseringsdjup och stilnivå. De två underavdelningarna i detta avsnitt handlar om hur KT behandlar dels de ord och uttryck som genom en i textsammanhanget avvikande stilnivå kan uppfattas som idiolekt- eller sociolektmarkörer (2.3.1), dels de ord och uttryck som genom att de upprepas kan uppfattas som ledmotiv eller nyckelbegrepp i texten (2.3.2).

1.3.2 Teoriram

Metoderna för lingvistisk stilanalys har inom översättningsvetenskapen ofta anpassats efter undersökningsmaterialet och därför varit mycket varierade. I uppsatsen kommer jag att referera till de metoder som jag anser vara mest lämpade i förhållande till den text som jag valt att analysera.

Det handlar bland annat om att lyfta fram det som är utmärkande för den specifika texten, för att upptäcka hur allmänt tillämpade översättningsmetoder på detaljnivå kan ha haft en normaliserande effekt i måltexten. Här kommer jag främst att referera till Levý (1998) och Kundera (1998), som diskuterar typiska tendenser när det gäller medvetna och omedvetna normaliseringar i skönlitterära översättningar.

Det handlar även om att ha ett helhetsperspektiv på texten, för att upptäcka sådana saker som det är extra viktiga att förhålla sig enhetligt till i översättningen. Mina referenser här är framförallt Nord (1997), som utvecklat begreppet *vertical translation unit*, för att beskriva hur enskilda detaljer på olika språkliga nivåer i en text tillsammans kan fylla en viss stilistisk eller kommunikativ funktion på helhetsplanet, samt Zhu (2004), som diskuterar hur upprepningar av ord eller uttryck i en text kan fungera som tematiska ledmotiv.

Det avsnitt som handlar om berättarperspektivet utgår till stor del från *deixis* och *modalitet* – kategorier som Simpson använder sig av i *Language, ideology and point of view* (1993).

1.3.3 *Analystext*

Det textavsnitt jag har valt för min analys är bokens inledningskapitel med rubriken "Before I came to Paris" (KT:659–661) och motsvarande kapitel i den svenska översättningen "Innan jag kom till Paris" (MT:5–7).

Anledningen till att jag valt just detta avsnitt är att det omfattar ett helt kapitel och därmed utgör en avgränsad tematisk enhet i berättelsen, samtidigt som det är relativt kort, vilket underlättar en systematisk granskning av hur detaljerna förhåller sig till helheten.

I detta första kapitel berättar Alice, i jagform och från en opreciserad nutid, om sin familjebakgrund, sin födelse och uppväxt i Kalifornien och de händelser som ledde till att hon vid 26 års ålder flyttade till Paris, där hon för första gången träffade Gertrude Stein, bokens författare.

Innehållet i berättelsen är en blandning av lösryckta episoder och blandade fakta, med vissa inflikade kommentarer som berör själva berättarsituationen.

Tematiskt finns det, trots det ganska splittrade innehållet, en övergripande dramaturgi som avspeglar sig i både innehållet och formen. Hela den bakgrund och uppväxt som utgör huvuddelen av berättelsen definieras redan genom kapitelrubriken – "Before I came to Paris" – som en sorts förspel. Allt som relaterar till det liv som föregår Parisresan beskrivs som behagligt men händelsefattigt, medan det som har att göra med själva resan och mötet med Stein utmålas som en dramatisk vändpunkt, och beskrivs mer detaljerat och med ett något större känslomässigt engagemang från berättarens sida.

Tonen är i övrigt påfallande saklig och formell och texten kännetecknas formmässigt av en mycket okomplicerad meningsstruktur och av en begränsad lexikal komplexitet, som leder till många upprepningar.

Stilmässigt är det mest utmärkande dragen dels en viss komisk effekt, som bygger på en kontrast mellan den sakliga tonen och den okonventionella informationsprioriteringen, dels en oförutsägbarhet som beror på att övergångarna från det ena ämnet till det andra ofta bygger på långsökta och ganska subjektiva associationer.

2. Analys

2.1 Syntax

I detta avsnitt kommer jag att diskutera genomgående drag när det gäller syntax, informationsstruktur och textbindningsmönster, vad dessa har för stilistisk funktion i källtexten, samt möjliga orsaker och effekter till skillnader mellan KT och MT.

Syntaxen i det utvalda textavsnittet följer i stort det *uppbrutna* mönster som Levý (1998:167) menar är typiskt för litterära texter och som karakteriseras av samordnade och sidoställda satser och en avsaknad av satsfogningar och utskrivna orsakssamband. En konsekvent upprepning av syntax och informationsstruktur hör till de tydligaste genomgående dragen i det analyserade textavsnittet. Inledningsmeningen, "I was born in San Francisco, California.", bildar mönster för fortsättningen där meningarna med några få undantag inleds med ett personsubjekt i fundamentals-/tema-position, oftast i form av första personens pronomen "I", vilket upprepas inte mindre än 45 gånger på knappt två och en halv textsidor. Detta mönster får effekt även på textbindningen, där satserna i regel är självständiga och sidoordnade, utan några explicita satsbindningar eller utskrivna orsakssamband. Extra tydligt blir detta på de ställen i texten där flera självständiga huvudsatser radas upp i en och samma mening;

My mother's father was a pioneer, he came to California in '49, he married my grandmother who was very fond of music.

Det första kapitlet innehåller flera exempel på sådana satsradningar, som även visar på författarens fria förhållningssätt till interpunktion.

Sammantaget är meningsstrukturen i texten så okomplicerad att den skulle kunna uppfattas som neutral eller som en avsaknad av stil. Det naturliga resultatet av en sådan icke-stil kanske borde vara att informationsinnehållet hamnade i fokus. Men här är syntaxen så uppbruten, och informationsstrukturen så konsekvent upprepad att effekten blir övertydlig. Eftersom syntaxen hela tiden följer det mest grundläggande

subjekt-verb-schemat, blir stilen närmast en sorts manér, som hela tiden sätter fokus på berättaren och berättarsituationen. Genom att de flesta meningar inleds med "I" eller "my" görs berättarpositionen till textens sammanhållande tema och kommer ofta att fungera som ersättning för de språkliga textbindningar som normalt markerar samband och övergångar i det semantiska innehållet. Effekten blir att övergångarna från det ena ämnet till det andra ofta blir subjektiva och oförutsägbara och innehållet mycket blandat.

[Hos Stein] finns aldrig någon punkt a som leder till en punkt b. Eller om det finns en punkt A, finns det ingen punkt B, det finns multipla A, A som gör att man når fram till en ny punkt A utan att sluta sig till något logiskt om den. Det finns bara punkter av börjande eller börjande på nytt. Inuti en och samma fras eller en och samma andning. (Marchand-Kiss citerad i Magnusson 2003:20)

2.1.1 Ordföljd

Omkastningar i ordföljden kan antingen leda till förändrad tema-/remastruktur med effekter på textbindningen, eller till förändrad betoning inom meningarna. I detta textavsnitt finns exempel på båda. I KT finns ett väldigt tydligt mönster. De flesta meningarna inleds med personsubjekt i fundamentalsposition, oftast i form av första personens pronomen "I" följt av något allmänt verb, ofta "be" eller "have". Satserna är i regel sidordnade, och textbindningen bygger på addition eller uppbyggnad. På sådana ställen där det finns andra och mer explicita textbindningar mellan meningarna placeras dessa genomgående efter det inledande subjektet och verbet trots att det mest naturliga kanske hade varit att placera dem i meningens fundamentalsposition. Effekten av detta blir dels en medveten typografisk och formmässig rytm genom uppbyggnad, dels ett genomgående tematiskt fokus på berättaren som sammanhållande länk och återkommande utgångspunkt för den information som presenteras i meningarna.

I MT finns några exempel på att översättaren har frångått detta mönster, just i sådana fall där meningen i KT innehåller en explicit textbindning som placerats efter subjektet och verbet. Tre meningar som i KT inleds "I have in consequence [...]", "I myself have [...]" och "I was at this time [...]" har i MT blivit till "Följaktligen har jag", "För min del har jag", respektive "Dåförtiden var jag". I samtliga dessa fall har subjektet "jag" bytt plats med adverbialen som fungerar som textbindande element till föregående mening. Resultatet är dels en något

mer markerad övergång mellan meningarna genom att adverbialen placerats i meningens temaposition, dels en uppluckring av textens genomgående mönster med berättarjaget som upprepat tematiskt fokus. Det kan visserligen vara så att frekvensen skiljer sig något mellan de båda språken, men den ändrade ordföljden och informationsstrukturen kan inte i något av de tre fallen betecknas som ”nödvändig”, eller absolut betingad av språkliga skillnader, eftersom adverbialen och subjektet har samma möjligheter att skifta position i båda språken, med ungefär motsvarande effekt. Ändringarna som i dessa tre fall följer ett gemensamt mönster kan därmed tolkas som en antingen medveten eller omedveten anpassning till den allmänna tydlighetsnorm när det gäller textbindning som bland annat Levý beskriver.

Det finns även ett fjärde exempel som kan vara intressant att ta upp som jämförelse då det följer ett liknande mönster i fråga om strukturen men där orsakerna och effekterna till viss del skiljer sig från de övriga fallen:

- (1a) I led in my childhood and youth the gently bred existence of my class and kind.
- (1b) I min barndom och ungdom förde jag den omgärdade tillvaro som hör till min klass och typ.

I den här meningen finns det ingen explicit textbindning till föregående mening som påverkas av den omkastade informationsstrukturen, utan omkastningen beror i detta fall troligtvis på att adverbialen ”i min barndom och ungdom” är så långt att det med bevarad informationsstruktur skulle bli mera otympligt i den svenska meningen än i den engelska.

Förändringen innebär inte i något av dessa exempelfall någon semantisk skillnad mellan KT och MT och kan nog uppfattas som marginell även stilmässigt. Men i och med att det finns så många liknande exempel på ett så pass kort textavsnitt, och att mönstret i den engelska texten är så konsekvent genomfört, uppfattar jag det ändå som att omkastningarna har en viss effekt på helheten.

Det finns även några exempel i texten på omkastad ordföljd inom meningarna, av inbördes olika typ, men där effekten i samtliga fall kan uppfattas som normaliserande:

- (2a) There was at that time a great deal of going and coming, and there were many friends of mine going.
- (2b) Det var många som kom och for den tiden och många av mina vänner hade rest.

Här handlar det om verbparet ”going and coming” som gjorts om till imperfekt och placerats i en relativsats i MT. Denna förändring kan nog betraktas som nödvändigt då de svenska participformerna hade inneburit en uppenbar normavvikelse. Vad som är mer svårförklarligt är att de två verben bytt inbördes ordning i MT, ”många som kom och som for”. Vid en sökning på Google ger ”coming and going” nästan tio gånger så många träffar som ”going and coming”. Man skulle därför kunna anta att denna omkastning gjorts rent instinktivt av översättaren. Det som är av intresse här är snarare normaliseringsinstinkten än effekten på innebörd eller stil som är i princip obefintlig. Ett liknande fall dyker upp lite senare i samma stycke när utsagan ”I have *only known* three first class geniuses” i MT översätts ”jag har *känt bara* tre första rangens genier” (min kursivering), och där den omvända ordföljden i MT innebär en viss betoning på ”bara” som kanske känns naturlig i förhållande till det ovanliga sammanhanget, men som inte motsvaras i KT, där en liknande omkastning hade givit samma effekt.

Mitt sista exempel på omkastad ordföljd i MT har att göra med ett potentiellt tolkningsproblem;

- (3a) In the story *Ada in Geography and Plays* Gertrude Stein has given a very good description of me as I was at this time.
- (3b) I Adas historia i *Geography and Plays* har Gertrude Stein gett en mycket bra beskrivning på mig som jag var på den tiden.

”The story” skulle här antingen kunna syfta på en berättelse med titeln *Ada in Geography and Plays*, eller en underberättelse med titeln *Ada* i ett större verk, *Geography and Plays*. Översättaren har troligtvis känt till eller tagit reda på att det rör sig om det senare och därför valt att översätta det till ”Adas historia i *Geography and Plays*”, ett försök till förtydligande som dock riskerar att få motsatt effekt då det kan framstå som att *Ada* är den som berättar i stället för den som det berättas om vilket borde vara den rimliga tolkningen utifrån sammanhanget. Svårtydbarheten hade vid en mer direkt översättning inte varit mer problematisk i MT än i KT, snarare tvärtom eftersom man genom att översätta prepositionen ”in” till ”i” hade fått en tydligare avgränsning mellan undertiteln ”Ada” och den oöversatta verktiteln ”*Geography and Plays*”.

2.1.2 Sambandsmarkörer

Förutom omkastningar i ordföljd och informationsstruktur finns det även en del exempel på att sådana utsagor eller orsakssamband som är tvetydiga eller implicita i källtexten, har skrivits ut eller förtydligats i översättningen. Även detta är något som Levý beskriver som en tendens i skönlitterära översättningar. (1998:167)

- (4a) His father left his mother after their marriage, to fight at the barricades in Paris, but his wife having cut off his supplies, he soon returned and led the life of a conservative well to do land-owner.
- (4b) Hans far lämnade hans mor strax efter det de hade gift sig och for för att slåss på Paris' barrikader, men när hans hustru skar av hans etapplinjer återvände han snart och började leva ett liv som en konservativ och välbärgad godsägare

Här har den inledande satsens "after their marriage" som på grund av den vanliga metaforiska användningen av verbet "left" blir lätt ambivalent i KT, i stället för den direkta översättningen "efter deras giftermål" fått den förtydligande omskrivningen "efter det de hade gift sig". Orsaksangivelsen "to fight" har utvidgats till "och for för att slåss", där det geografiska avståndsförhållandet lyfts fram genom det tillagda rörelseverbet.

På ett par andra ställen har allmänna negationsuttryck i KT fått en markerad tidsaspekt i MT, i det första fallet genom att "no" översätts med "aldrig":

- (5a) I myself have had no liking for violence [...]
- (5b) För min del har jag aldrig haft smak för våld [...]

På ett annat ställe i texten talar berättaren om sitt förlorade musikintresse, där moderns död läggs fram som en möjlig orsak, och där vikten av denna händelse betonas mer i MT än i KT. Detta sker bland annat genom en förändrad tempusform, vilket jag återkommer till i det nästkommande avsnittet, men även genom ett semantiskt tillägg då "there was no real interest that led me on" i MT blivit till "det fanns inte *längre* något verkligt intresse som lockade mig vidare" (min kursivering). Det tillbakasyftande "längre" markerar implicit ett samband mellan de båda händelserna som saknas i KT.

- (6a) This brings me to the San Francisco fire which had as a consequence that the elder brother of Gertrude Stein and his wife came back from Paris to San Francisco [...]
- (6b) Därmed är jag framme vid San Fransisco-branden som *bland annat* hade till följd att Gertrude Steins äldre bror och hans fru återvände från Paris till San Fransisco [...] (min kursivering)

I ovanstående exempel har det semantiska tillägget genom ”bland annat”, till följd att berättarens rent subjektiva perspektiv på brandens följder nyanseras något i MT. Detta kan ses som ett logiskt betingat förtydligande, en normalisering som har att göra med de allmänna förväntningar på objektivitet som enligt Grice är knutna till kommunikationssituationen (Munday 2008:97).

- (7a) He also told me that a hostess should never apologize for any failure in her household arrangements, if there is a hostess there is insofar as there is a hostess no failure.
- (7b) Han brukade också säga att en värdinna aldrig borde be om ursäkt för något misslyckande i sina arrangemang, *därför att* om det finns en värdinna finns det i den mån det finns en värdinna inget misslyckande. (min kursivering)

I denna mening har översättaren valt att förtydliga orsakssambandet mellan de båda leden i meningen genom att lägga till ”därför att”, vilket leder till den lite ovanliga ordsammansättningen ”därför att om”. Detta är en konstruktion som låter lite klumpig men, som kanske är tänkt att gå i linje med den omständliga strukturen i originalmeningen.

Slutligen har översättaren i kapitlets sista stycke valt att göra omskrivningar av uttrycken ”Matisse paintings” och ”to cross the Atlantic” till ”tavlor av Matisse” och ”som rest över Atlanten”. Här verkar det, baserat på en webb-sökning, som om de mer direkta och kortare översättningsvarianterna ”Matisse-målningar” och ”att korsa Atlanten” i dag är att betrakta som fullt acceptabla på svenska. Det är oklart om dessa direktöversättningar valts bort då de var mindre etablerade i svenskan vid tiden för översättningen, eller om omskrivningarna beror mer på översättarens egen språkkänsla.

2.2 Berättarperspektiv

Detta avsnitt behandlar sådana saker i det utvalda textavsnittet som har att göra med hur textens berättare relaterar till det som berättas och till

läsaren. Utgångspunkten är framför allt två av de kategorier, *subjektspositionering* och *modalitet*, som utgör en central del i Simpsons modell för lingvistisk analys av skönlitterära texter (1993) och som är särskilt användbara i analysen av en text som denna, där all information i texten presenteras av en jag-berättare som skiljer sig från textens författare.

2.2.1 *Subjektspostionering*

The linguistic co-ordinates of space and time serve to anchor the fictional speaker in his or her fictional world, which, in turn, provides a window and vantage point for readers. (Simpson 1993:15)

Subjektspostionering, eller *deixis*, omfattar sådana markörer i texten som anger hur berättaren tidsligt och rumsligt förhåller sig till det berättade. Man skiljer här på *distala* markörer, som markerar avstånd, och *proximativa*, som markerar närhet.

Eftersom den största delen av texten utgörs av tillbakablickar, där berättaren redogör för sådant som har att göra med hennes barndom och uppväxt, råder av naturliga skäl ett i huvudsak distalt förhållande mellan berättare och berättelse. På sådana ställen i texten där det direkt hänvisas till tiden görs det oftast genom uttryck som markerar avstånd, av typen "at that time", "from then on" och "shortly then". Men i KT förekommer även på ett par ställen den proximativa tidsmarkören "at this time". Effekten blir att den dåtid som det berättas om delas upp i en avlägsen dåtid, till vilken berättaren förhåller sig distanserat, och en närmare dåtid när det rör händelser som har att göra med avresan till Paris, en uppdelning som kan kopplas till textavsnittets övergripande dramaturgi och som kommer att diskuteras närmare i det avsnitt som behandlar ledmotiv (2.3.1).

När det gäller tidsuttrycken går denna kontrast till viss del förlorad i översättningen, där även proximativa tidsuttryck översätts med distala motsvarigheter på svenska. Skillnaden är i detta fall så liten att det kan diskuteras om den överhuvudtaget har någon stilistisk effekt, men det faktum att alternativen existerar innebär ändå att översättaren ställs inför ett val som det, genom distinktionen, i någon mån går att förhålla sig medvetet till.

(8a) I was at this time living with my father and brother.

(8b) Dåförtiden bodde jag med min far och bror.

Med ett annat svenskt tidsuttryck i MT, exempelvis ”vid den här tiden”, hade det varit möjligt att bevara nyanskillnaden mellan distala och proximativa uttryck i KT.

På motsvarande detaljnivå kan man när det gäller deiktiska platsmarkörer notera att både titeln ”Before I came to Paris”, och den tredje meningens ”he came to California”, använder det proximativa verbet ”came” i stället för det distala ”went”. Detta antyder att berättaren även i berättarsituationens nutid känner sig hemma på båda platserna, en koppling som antingen kan vara fysisk eller känslomässig och som även bevarats i den svenska översättningen.

Även tempusanvändningen har i denna text en tydlig subjekspositioneringsfunktion. De händelser som berör dåtiden återges genomgående i imperfekt, medan presensformen, med undantag för direkta anföringar, i princip uteslutande reserveras för sådant som har att göra med själva berättarsituationen och som refererar direkt till denna genom uttryck som; ”this brings me to”, ”I may say”, ”I remember” och ”of whom I wish to speak”. Detta mönster skapar en tydlig kontrast mellan berättelsens konkreta dåtid, och berättarsituationens abstrakta nutid som därmed blir möjlig att identifiera med läsarens reella nutid. Berättaren som befinner sig på en odefinierad plats, i en odefinierad tid, vänder sig direkt till läsaren. Här finns det en avvikelse i måltexten som blir extra tydlig eftersom den dyker upp redan i den första meningen.

(9a) I was born in San Fransisco, California

(9b) Jag är född i San Fransisco, i Kalifornien

Medan den engelska formuleringen närmast är att betrakta som ett fast uttryck, då huvud verbet ”born” endast existerar i passiv form och hjälpverbet ”be” vid en grammatiskt korrekt användning måste stå i imperfekt, kan den svenska motsvarigheten ses som mindre absolut. En sökning på Google visar att presensformen ”är född i” är klart vanligast, men imperfektformen ”föddes i” ger ändå tillräckligt många träffar för att kunna betraktas som ett godtagbart alternativ. Medan det finns uppenbara pragmatiska skäl att välja den vanligaste svenska motsvarigheten, finns det samtidigt, på grund av det genomgående mönstret, stilistiska skäl att argumentera för den ovanligare imperfektformen.

2.2.2 Modalitet

Valet av tempus i en text kan, utöver den deiktiska funktionen, även fungera som modalitetsmarkör, genom att på ett implicit sätt avslöja något om berättarens attityd till det berättade. Ett exempel på denna funktion framkommer i följande mening, där berättaren redogör för sitt förlorade musikintresse:

- (10a) I studied and practiced assiduously but shortly then it seemed futile, my mother had died and there was no unconquerable sadness, but there was no real interest that led me on.
- (10b) Jag studerade och övade flitigt men sedan verkade det lönlöst ganska snart, min mor dog och sorgen var inte oövervinnelig, men jag hade inte längre något verkligt intresse som lockade mig vidare.

Här har pluskvamperfekt ”had died” i KT gjorts om till imperfekt ”dog” i MT. Denna omskrivning skulle kunna hänga samman med en allmän förväntning på relevant informationsprioritering. För en person som på ett begränsat utrymme berättar om sitt liv borde moderns död vara en viktigare händelse än ett förlorat musikintresse. Den engelska textens tempusform gör att moderns död uttrycks som ett redan inträffat faktum och därmed inte i sin egen rätt, utan endast som en tänkbar orsak till det förlorade musikintresset. Effekten, som genom tempusförändringen i MT mildras något, blir lätt absurd, men följer samtidigt textens inre logik, där det distanserade förhållandet till modern kan ses som ett genomgående drag. Här skulle man med hänvisning till Nord (1997) kunna beskriva tempusanvändningen som ett led i en *vertical translation unit* (VTU), där berättarens distanserade förhållande till modern kommer till uttryck på flera språkliga plan. Utöver det explicita ”there was no unconquerable sadness”, indikeras detta även genom hur lite som sägs om modern i förhållande till det som sägs om fadern (kvantitet), och genom det opersonliga och allmänna innehållet i den information som ges (kvalitet): ”My mother was a quiet charming woman named Emelie”.

I övrigt utmärker sig denna text genom en genomgående avsaknad av vad Simpson räknar upp som de mest typiska språkliga modalitetsmarkörerna, nämligen modala hjälpverb, modala adverb, värderande adjektiv och adverb, verb som beskriver kunskap, antagande eller bedömning. (1993:47) Resultatet blir en mycket saklig ton, som särskilt i vissa sammanhang bryter mot läsarens förväntningar, när sådana saker som berättaren borde ha ett känslomässigt och personligt förhållande till

presenteras i form av kategoriska konstateranden. Framförallt rör detta sådant som har att göra med hennes familjemedlemmar. Det finns i textavsnittet egentligen bara ett enda undantag från detta mönster:

- (11a) Gradually I told my father that perhaps I would leave San Francisco.
- (11b) Småningom sa jag till min far att jag kanske skulle resa bort från San Fransisco.

Här antyder berättaren genom modalitetsmarkörerna "gradually" och "perhaps" en tydlig tvekan, som kan tolkas som om hon oroar sig över faderns reaktion. En oro som hänger samman med omsorg och som jag upplever som något svagare markerad i MT, dels på grund av att uttrycket "gradually" inte endast betyder 'efter ett tag' utan även har en innebörd av 'gradvis' som saknas i MT:s "småningom", dels genom att den svenska ordföljden gör att "kanske" blir mindre betonat än vad "perhaps" blir genom den engelska ordföljden.

Effekten av bristen på modalitetsmarkörer i texten i övrigt blir att läsaren på ett känslomässigt plan aldrig kommer särskilt nära berättaren. Eftersom även det semantiska innehållet till stora delar är opersonligt och allmänt, blir varje detalj som på ett språkligt plan ger någon ledtråd om berättarkaraktern extra viktig för att läsaren ska kunna skapa sig en bild av berättaren, och därmed extra viktig att inte tappa bort i översättningen.

2.3 Ordval

I detta avsnitt kommer jag att ta upp sådant som handlar om ord och uttryck, liksom textens begränsade ordförråd, upprepningar av enskilda ord, att vissa ord som förekommer flitigt kan uppfattas som ledmotiv i texten och därför extra viktiga att översätta på ett enhetligt sätt, medan andra ord som avviker från det neutrala mönstret kan ses som idiolektmarkörer och därför blir extra viktiga att översätta med ord som har liknande konnotationer på svenska. Jag kommer även att ta upp ordval i förhållande till kollokationsnormer och översättningen av ord och uttryck som är medvetet dubbeltydiga i KT.

Ett sätt att kategorisera ordförrådet i en text är att utgå från hur frekventa orden är i allmänspråket. Om texten innehåller många ord som är specifika för ett visst sammanhang eller för en viss grupp av människor, uppfattas den som lexikalt komplex och därmed svårare att översätta

(Marco 2000). Extremfallen i detta sammanhang utgörs av slang och tekniska termer, där kulturspecifika konnotationer i det första fallet och varierande lexikalisering i det andra kan göra det svårt att hitta en fungerande översättningsmotsvarighet. På en mindre uppenbar nivå kan det handla om nyanskillnader mellan ord som är mer eller mindre synonyma.

Som exempel talar berättaren på flera ställen i texten om sina egna och andras preferenser för olika saker. I dessa fall använder hon oftast verbet "like": "I like a view but i like to sit with my back turned to it." Detta verb är mycket allmänt och säger inte särskilt mycket om talaren, eftersom det skulle kunna tänkas användas av i princip vem som helst. Det innebär heller inga större problem vid en översättning till svenska där den mest neutrala och allmänna motsvarigheten borde vara "tycka om", som i måltextens "Jag tycker om en vacker utsikt [...]".

Om berättaren genomgående håller sig till det mest neutrala och allmänna ordvalet, blir effekten på ett plan att texten på lexikal nivå inte avslöjar något om berättarens sociala eller geografiska ursprung, på ett annat att den genom ständiga upprepningar och en brist på lexikal variation bryter mot en språklig stilmorm, där variation allmänt uppfattas som något positivt. Fortsättningen av meningen i den svenska översättningen, "[...] men sitter gärna med ryggen åt den", kan ses som ett exempel på vad Milan Kundera beskriver som en för skönlitterära översättare typisk "synonymiseringsreflex", som han menar hänger samman med ett medvetet eller omedvetet normtänkande (1998:291). I stället för att som i källtexten upprepa samma verb, "tycker om" två gånger i samma mening, väljer översättaren en omskrivning med "gärna", som kanske inte är mindre stilmässigt neutral, men som reducerar den upprepningstendens som är ett av författarens och textens kännetecken, och som gör den logiska motsägelsen i meningens två utsagor mindre markerad och därmed mindre effektiv.

De genomgående neutrala och allmänna ordvalen i texten resulterar inte endast i ett brott mot normen om språklig variation, utan de bryter även mot de förväntningar på relevans, som Grice tar upp som en av de grundläggande implicita överenskommelser som kännetecknar kommunikationssituationen (Munday 2008:97). Detta normbrott används som ett återkommande stilistiskt grepp i texten, till exempel när berättaren räknar upp saker som hon tycker om:

- (12a) I am fond of paintings, furniture, tapestry, houses and flowers even vegetables and fruit-trees.
- (12b) Jag tycker om tavlor, möbler, gobelänger, hus, och blommor, till och med grönsaker och fruktträd.

Här är det bristen på specificering som utifrån sammanhanget bryter mot relevansprincipen. Funktionen av en sådan här uppräkningslista borde vara att läsaren ska få veta något om berättaren, men genom att de saker hon räknar upp är så allmänna och ospecificerade är det egentligen bara normbrottet i sig som avslöjar något om henne, nämligen att vi har att göra med en person som tänker och uttrycker sig på ett okonventionellt sätt.

I en analys av typiska skillnader mellan översättarstil och konstnärlig stil hävdar Levý att en av de saker som ofta sker i översättningen är att ord som är specifika i källtexten blir mer allmänna i måltexten; han citerar prosaisten Olbrachts regel att författaren aldrig bör skriva; ”i trädet satt en fågel” utan ”i alen satt en gulspurv” (Levý 1998:157) Utifrån denna regel skulle Steins källtextmening i detta fall kunna användas som ett typexempel på det Levý kallar för ”översättarstil”. De enskilda orden i meningen, som här framförallt utgörs av substantiv, hör samtliga hemma på en mycket allmän nivå inom sina respektive semantiska fält, och innebär som det verkar inte heller några problem vid översättningen. Substantivet ”house” kan rimligen inte få någon annan svensk översättning än ”hus” och det vore svårt att argumentera för att ”flowers” skulle kunna bli någonting annat än ”blommor”.

2.3.1 Sociolekt/idiolekt

Jag skulle här vilja återknyta till den tidigare diskussionen kring verbet ”like” i avsnitt 2.3 som i ovanstående exempel (12a) i KT ersatts med det något mindre neutrala ”fond of”. Ett av de utmärkande dragen i texten är, som tidigare nämnts, att läsaren får reda på så lite om berättarkaraktern, vilket är särskilt anmärkningsvärt i en text som utger sig för att vara en självbiografi. Utöver det tidigare exemplet som handlade om ordens denotativa innehåll och specificeringsfunktion, hänger detta på textens lexikala nivå även samman med en avsaknad av tydliga idiolektmarkörer. Den genomgående tendensen med neutrala ordval innebär dock att även sådana ordval som bara är något mindre frekventa i allmänspråket men som man normalt inte skulle uppfatta som utmärk-

ande eller karakteristiska, här får en viss idiolektfunktion; dels genom kontrasten, dels genom att de följer ett visst mönster.

Det är notoriskt svårt att definiera exakt vad ett ord har för konnotationer. I förhållande till en äldre text finns det dessutom en tidsaspekt som komplicerar saken, för ju mindre allmänt ett ord är, desto större tendens har det att bli föråldrat. En av effekterna av det neutrala ordförrådet i källtexten är dock att den trots att det har gått snart 80 år sedan den skrevs, egentligen inte på något ställe känns föråldrad.

En metod för att ta reda på ett enskilt ords stilnivå kan vara att utgå ifrån det mest neutrala uttrycket, för att sedan ordna synonyma uttryck efter sådana kriterier som intensitet och formalitet. Det engelska uttrycket "fond of" är i förhållande till "like" definitivt mindre allmänt. I förhållande till synonyma uttryck ligger det relativt högt på formalitetsskalan och lågt på intensitetsskalan, vilket innebär att det skulle vara svårt att föreställa sig en yngre person använda sig av det. Detta är en genomgående tendens när det gäller sådana ord och uttryck i texten som avviker från det absolut neutrala och allmänna och som sammantaget förser berättaren med ett språk som inte enbart är neutralt och sakligt utan även får en viss personlig prägel, som även har som funktion att placera henne socialt, en aspekt som till viss del går förlorad i den svenska översättningen. Det finns i texten inga exempel på talspråkligt slarviga uttryck eller vardagsslang, utan de gånger när meningsbyggnad eller ordval frångår det neutrala mönstret är det alltid i riktning mot det mer formella eller lite omständliga. Till sådana ord som skulle kunna betecknas som idiolekt- eller sociolektmarkörer hör framförallt adjektiven "charming", "delightful", "pleasant", och adverbet "graciously", ett kluster av lågintensivt positiva värderingsord som när de används av samma talare, och i relation till innehållet och den i övrigt neutralt sakliga vokabulären i textsammanhanget ger en viss överklassprägel. Till samma kategori hör även de formella uttrycken "I made her acquaintance" och "of whome i wish to speak", liksom de i sammanhanget ovanliga adjektiven "ardent" och "assiduously", samt tilltalsordet "madam". I översättningen har bara ett par av dessa ord bevarat en motsvarande stilnivå, medan andra har ersatts med mera neutrala ord och ett helt och hållet har försvunnit.

Uttrycken "I made her acquaintance" och "of whome i wish to speak", har ersatts med de på svenska mindre formella "jag blev bekant med henne" och "jag menar". Det engelska adverbet "assiduously", som genom sin relativa ovanlighet i källspråket skulle kunna betraktas som en idiolektmarkör, har fått den betydligt vanligare svenska översättningsmotsvarigheten "flitigt".

Adjektivet ”ardent”, som här används i en metaforisk betydelse för att beskriva berättarens attityd till sitt liv, fungerar genom sin överförda betydelse som en associativ övergång till det konkreta ”fire”:

- (13a) [...] my life was reasonably full and I enjoyed it but I was not very ardent in it. This brings me to the San Fransisco Fire [...]
- (13b) [...] mitt liv hade ett rimligt innehåll och jag njöt av det men inte särskilt brinnande. Därmed är jag framme vid San Fransisco-branden [...]

Den svenska textens ”brinnande” ger, förutom att det är ett vanligare ord, även en mer explicit övergång till ”branden” och bygger dessutom på en lite tveksam kollokation. Att njuta brinnande av något, är på kollokationsnivå närmast en neologism, medan den engelska texten genomgående följer ett konventionellt kollokationsmönster. Här hade man kunnat tänka sig ett mer standardiserat svenskt uttryck som ”inte med någon större glöd”, vilket dessutom hade gett en något mer implicit övergång till branden.

Det finns ytterligare ett par exempel på ovanliga kollokationer i MT. Bland annat har det relativt vanliga engelska uttrycket ”rocked by an earthquake” med den mest naturliga svenska motsvarigheten ”drabbad av en jordbävning” blivit till det betydligt ovanligare ”omskakad av en jordbävning”. Man kan anta att syftet med denna översättning är att behålla det engelska uttryckets mer fysiska bildspråk.

På en pragmatisk nivå har KT:s ”be calm madam” i MT blivit till ”lugn lugn”, då man valt att utelämna tilltalsordet ”madam” som eventuellt är mera exotiskt i ett svenskt sammanhang. Dock borde ordets konnotationer vara ungefär detsamma på båda språken. Man kan i detta sammanhang notera att ”mrs” och ”ms” som förekommer på andra ställen i boken översätts med ”fru” och ”fröken”, som eventuellt var mindre ålderdomliga vid tiden för denna översättning (1949) än vad de är i dag, samt kanske även nödvändiga ur ett pragmatiskt perspektiv, för att kunna skilja på personer med samma efternamn, då förnamnen aldrig anges. ”Madam” har ingen motsvarande pragmatisk funktion, men har i stället en viss idiolektfunktion som i och med utelämningen går förlorad i den svenska texten. Även det franska ”monsieur”, som förekommer på ett par ställen utanför det utvalda textavsnittet, har fått vara kvar i den svenska översättningen.

Vidare finns det några exempel på skillnader i ordval mellan källtext och måltext som inte handlar om tydliga idiolektmarkörer, men där stilen i översättningen avviker från berättarens allmänt neutrala uttrycks-

sätt som ibland blir formellt men aldrig talspråkligt eller slarvigt. I uttrycket ”I *rather* blushed” (min kursivering) har ordet ”rather” som på engelskan fungerar som en relativt vanlig diskurspartikel, översatts med det på svenska betydligt ovanligare ”rodnade jag *så tämligen*” (min kursivering). Medan det engelska uttrycket gör att man kan föreställa sig en viss typ av person som talar på ett sådant sätt, är det svårt att föreställa sig en svensk person som använder sig av det svenska uttrycket, möjligen kan även detta ha med tiden att göra. Diskurspartiklar innebär en särskild svårighet vid översättning, eftersom de ofta saknar exakt motsvarighet i MT, men som regel är det nog att föredra att helt utesluta framför att ersätta med något som känns direkt idiomatiskt. Uttrycket ”fullt upp att göra”, som används på ett ställe i MT, känns talspråksmässigt slarvigare än KT:s ”well occupied”, och ger därmed en annan karaktär åt personen som använder sig av det.

I linje med textens enkla språkbruk använder sig berättaren sällan av några direkta stilfigurer. När det väl dyker upp sker det i en anföring. Det är berättarens far som använder sig av ett idiom:

- (14a) The first terrible morning of the San Fransisco Fire I woke him and told him, the city has been rocked by an earthquake and is now on fire. That will give us a black eye in the East, he replied turning and going to sleep again.
- (14b) [...] Det kommer vi att få dåligt rykte för österut svarade han och vände sig och somnade om.

Idiom är alltid svåra att bevara vid översättning, men här hade man kunnat tänka sig ett något mera bildligt ”svärta ner vårt rykte” som hade bevarat en del av dubbelmeningen i det engelska uttrycket.

2.3.2 Upprepningar/ledmotiv

Som ett resultat av den begränsade semantiska komplexiteten utgörs ett av textavsnittets tydligaste kännetecken av de många upprepningarna på ordnivån. Framförallt handlar det om en upprepning av pronomen och av några få mycket vanliga verb som återkommer regelbundet i texten, särskilt första personens pronomen ”I” och verbet ”be” som förekommer i så gott som varje mening, ibland flera gånger.

I ett par fall upprepas textelement inom meningarna på ett sätt som leder till omständliga strukturer. Dessa upprepningar kan vara intressanta att titta lite närmare på eftersom de inte är slumpmässiga utan uppstår som ett resultat antingen av logiska cirkelresonemang eller av

tautologisk övertydlighet av en typ som är karakteristisk för författaren Gertrude Stein.

- (15a) I have in consequence always preferred living in a temperate climate but it is difficult, on the continent of Europe or even in America to find a temperate climate and live in it.
- (15b) Följaktligen har jag sedan dess föredragit att bo i ett mildt klimat men det är svårt, både i Europa och till och med i Amerika att hitta ett mildt klimat och bo i det.
- (16a) He also told me that a hostess should never apologize for any failure in her household arrangements, if there is a hostess there is insofar as there is a hostess no failure.
- (16b) Han brukade också säga att en värdinna aldrig borde be om ursäkt för något misslyckande i sina arrangemang, därför att om det finns en värdinna finns det i den mån det finns en värdinna inget misslyckande.

Genom att tillskriva två olika personer, i det första fallet berättaren och i det andra berättarens far, dessa formuleringar bryter författaren på ett sätt berättelsens grundläggande illusion av att det är litterära gestalter som talar, och påminner dessutom genom sitt karakteristiska uttryckssätt läsaren om sin egen närvaro i texten.

Andra upprepningar är mera jämt utspridda i texten och skulle i några fall kunna ses som nyckelbegrepp eller ledmotiv med en tematiskt sammanhållande funktion i textavsnittet (Zhu 2004:234). Till möjliga ledmotiv hör framförallt adjektivet ”quiet”, som återkommer på fem ställen i texten, och på ett övergripande plan representerar det odramatiska och stillsamma liv som föregår Parisresan och mötet med Stein. En motsatt representativ funktion har verben ”coming” och ”going” som förekommer ännu flitigare och som på flera ställen i texten används för att markera förändring. Det som är gemensamt för dessa ord är att de upprepas även på sådana ställen där det kanske hade varit mer naturligt att använda ett annat synonymt uttryck.

När det gäller ”quiet” verkar det som att även översättaren har uppfattat det som ett nyckelord och därmed konsekvent översatt det med ”stillsam” på samtliga ställen där det förekommer i texten, trots att det finns en mängd tänkbara svenska synonymer i de olika exempelfallen, (17b), (18b) och (19b).

- (17a) My mother was a quiet charming woman named Emelie.
- (17b) Min mor var en stillsam och intagande kvinna som hette Emelie.
- (18a) I had some intellectual adventures at this period but very quiet ones.
- (18b) Jag hade några intellektuella upplevelser vid denna tid men de var mycket stillsamma.
- (19a) My father was a quiet man who took things quietly although he felt them deeply.
- (19b) Min far var en stillsam man som tog saker och ting stillsamt, fastän han kände dem djupt.

När det gäller det andra exemplet, ”coming” och ”going” har översättaren förhållit sig mindre enhetligt:

- (20a) there was at that time a great deal of *going* and *coming*, and there were many friends of mine *going*. Within a year I also had *gone* and I had *come* to Paris. (mina kursiveringar)
- (20b) det var många som kom och for den tiden och många av mina vänner hade rest. Inom ett år hade jag också rest och var i Paris.

Här används upprepningen i KT på ett mycket tydligt sätt för att skapa en stilistisk effekt där orden upprepas trots att andra ord, till exempel ”left” och ”arrived”, kanske hade varit naturligare även i engelskan, framförallt i den andra meningen. Denna upprepningseffekt går helt förlorad i MT, på grund av synonymiseringen ”resa”/”fara” och ersättningen ”var”.

Orsakerna till den ökade variationen behöver inte alltid hänga samman med Kunderas ”synonymiseringsreflex” utan kan även handla om språkliga eller pragmatiska skillnader. När det gäller just verbparet ”coming”/”going” uppstår på ett par andra ställen i texten nödvändiga omskrivningar som ett resultat av att svenskan saknar ett lika tydligt motsatspar, då engelskans ”going” kan användas i en allmän betydelse, medan den svenska motsvarigheten varierar beroende på vilket färdmedel och avstånd som åsyftas.

Det finns vidare ett par exempel där en upprepning av ett uttryck fungerar som sammanlänkning mellan två utsagor på olika ställen i KT

men ges olika översättning i MT. Det handlar i det första fallet om uttrycket ”a full life”;

(21a) [...] my life was reasonably full and I enjoyed it but I was not very ardent in it.

(22a) In this way my new full life began.

Detta motsvaras i MT av:

(21b) [...] mitt liv hade ett rimligt innehåll och jag njöt av det men inte särskilt brinnande.

(22b) På det sättet började mitt nya rika liv.

Även detta uttryck skulle kunna ses som ett nyckelbegrepp i förhållande till textens övergripande dramaturgi, och upprepningen av uttrycket har som funktion att den andra utsagan, som är kapitlets sista mening, refererar tillbaka till den första och betonar kontrasten mellan det nya fullkomliga livet och det gamla ofullkomliga. Den svenska översättningen återger det semantiska innehållet i KT, men hoppar i den första exempelmeningen över referensen till det fasta uttrycket, ”ett rikt liv” och förlorar därmed den direkta kopplingen mellan de två utsagorna.

Det andra fallet handlar om den metaforiska användningen av verbet ”rang”. Första gången det förekommer är i satsen ”each time a bell within me rang”. Då översätts det med ”varje gång har en klocka gett signal inom mig”. Senare återkommer uttrycket i den bara lätt varierade upprepningen ”within me something rang”. Denna gång har det i MT blivit ”var det något som ringde inom mig”. Här är det främst kollokationen i den första användningen som är av intresse, då en mer direkt översättning av det engelska verbet hade skapat en betydligt vanligare kollokation även på svenska. Det normala är att klockor ringer, klämtar eller slår. Hypotetiskt skulle ändringen kunna vara motiverad av pragmatiska hänsyn, då det på svenska kanske skulle vara naturligare att använda sig av ett annat uttryck exempelvis ”något som klack till inom mig”, men i sådana fall vore det naturligare att byta ut verbet ”ringde” på båda ställena där det förekommer och kanske i första hand i det andra fallet, där det inte talas om någon klocka.

3. Diskussion och slutsats

3.1 Diskussion

Analysen har visat att det i källtexten finns vissa genomgående drag på olika språkliga nivåer.

När det gäller syntax och textbindningsmönster, som diskuterades i analysdelens första avsnitt (2.1), handlar dessa genomgående drag främst om informationsstruktur och språkliga sambandsmarkörer. Källtexten följer ett dominerande mönster där meningarna inleds med subjektet i vad man med avseende på informationsstrukturen kallar för *temaposition*. Eftersom subjektet oftast utgörs av berättarjaget, och berättarjaget i förhållande till det hon berättar befinner sig i en obestämd framtid, blir effekten ett tematiskt fokus på berättarsituationen med en markerad tidlig distans till själva innehållet i berättelserna.

Källtextens meningar kännetecknas i övrigt av en uppbruten syntax och en avsaknad av explicita sambandsmarkörer mellan textens olika tankar. Levý (1998:167) menar att en sådan syntax ”ger ett intryck av friskhet och omedelbarhet”. Detta är visserligen ganska abstrakta effekter som är svåra att påvisa mer konkret, men intrycket av ”friskhet” skulle kunna hänga samman med att läsaren ges tolkningsutrymme i texten. I en text som berättas i jagform kommer denna ”friskhet” dessutom att tillskrivas berättarjaget, som en karaktärisering av hennes tankemönster. Denna karaktäriseringsfunktion blir extra tydlig då den uppbrutna syntaxen ibland drivs så långt att den blir absurd eller parodisk.

Den jämförande analysen av källtext och måltext visar att vissa av de genomgående dragen på syntaxnivån har modifierats något genom måltextens avvikelser från källtexten. I några meningar har informationsstrukturen i meningarna ändrats genom en omflyttning av satsdelar, vilket har inneburit en tydligare textbindning mellan meningarna och att tematiskt fokus har flyttats ifrån berättarsituationen till det som berättas. I några andra exempel har semantiska tillägg eller ändrade sambandsmarkörer lett till förtydligade orsakssamband i tankeinnehållet. När det gäller orsakerna till dessa avvikelser mellan källtext och måltext kan

man egentligen bara spekulera, men eftersom avvikelserna i flertalet av fallen inte är framtvängade av språkliga skillnader skulle det, som Levý (1998) föreslår, kunna handla om en medveten eller omedveten anpassning till en allmän tydlighetsnorm. Effekterna av avvikelserna är också svåra att exakt definiera. Eftersom det rör sig om så små avvikelser i en måltext som till klart övervägande del följer källtextens syntax, skulle man kunna bedöma effekterna som obefintliga. Men samtidigt bygger de stilistiska effekterna i källtexten i det här fallet på en så konsekvent och ibland överdriven upprepning att varje avvikelse i måltexten innebär en viss dämpning.

I analysdelens andra avsnitt (2.2), som behandlar berättarperspektivet, utgörs de genomgående dragen i källtexten framförallt av en konsekvent tempusanvändning och en avsaknad av modalitetsmarkörer, som markerar berättarens attityd till det som berättas. Tempusanvändningen har, på samma sätt som informationsstrukturen, som effekt att distansera berättaren från det som berättas och att sätta fokus på själva berättarsituationen. Här sker det genom att det som rör händelser i det förflutna återberättas i imperfekt, medan presensformen används för att referera till sådant som rör berättarsituationens nutid. Det enda exempel på en avvikelse som jag hittade på denna nivå kan inte sägas ha någon större inverkan på stilen, men är ändå intressant, då det visar på att inte ens tempusanvändningen som en distinktion mellan nutid och dåtid alltid går att överföra direkt, ens mellan närbesläktade språk som svenskan och engelskan.

Även med avseende på modalitetsmarkörer handlar avvikelserna mellan KT och MT om små nyanser och inte om markanta skillnader. Detta kanske inte är så konstigt med tanke på den uppenbara avsaknaden av sådana markörer i KT. Det som är intressant här är sambandet mellan bristen på modalitetsmarkörer och den uppbrutna syntaxen. Simpson menar att detta samband är utmärkande för en viss typ av litterära texter.

The remaining category A narrative is *A neutral*, so named because of the complete absence of narratorial modality which characterizes this mode. Rather than presenting qualified opinions and judgements on events and other characters, the narrator withholds subjective evaluation and tells the story through categorical assertions alone. (...) Note also the general lack of connectivity and causality between the sentences: (Simpson 1993:61, kursivering i originaltext)

Som exempel på denna, som han menar mycket ovanliga, kategori nämner Simpson bland annat Hemingway. Detta exempel demonstrerar hur den lingvistiska stilanalysen ibland kan visa på gemensamma drag hos texter där man kanske inte hade förväntat sig några sådana. Resultatet

tatet av modalitetsanalysen avvek från mina förväntningar, då jag först hade uppfattat texten som ganska spontan och personlig. Bristen på modalitetsmarkörer behöver inte betyda att detta intryck var felaktigt, bara att det inte utgår från sådana språkliga medel som har med textens modalitet att göra. Möjligheten att skapa samma typ av effekt på olika språkliga nivåer är intressant, eftersom den innebär en möjlighet för översättaren att kompensera. Samtidigt är kompensationsstrategier riskabla, eftersom de riskerar att förskjuta eller neutralisera sådana effekter som bygger på konsekventa kontraster mellan olika språkliga nivåer. I denna analystext är en tänkbar funktion hos den neutrala modaliteten att skapa en kontrastverkan mot de många upprepningarna på ordnivån och den bitvis omständliga meningsstrukturen.

I det tredje och avslutande analysavsnittet handlade de genomgående dragen i huvudsak om allmänna och neutrala ordval, om upprepning av vissa ord och uttryck, samt om en viss stilmässig överensstämmelse mellan sådana ord och uttryck som avviker från det genomgående mönstret.

Upprepningarna och de neutrala ordvalen kan på ett plan ses som en stilistisk signatur för författaren Gertrude Stein. Denna aspekt är inte oväsentlig, eftersom den, i de fall det handlar om en väletablerad författare, kan bidra till att motverka neutraliserande omskrivningar i översättningen. De genomgående neutrala och allmänna ordvalen har även som effekt att källtexten egentligen inte på något ställe känns föråldrad, medan man kan misstänka att vissa upplevda avvikelser i stilnivå i måltexten beror på översättaren använt svenska uttryck som numera känns föråldrade. På ett mera textspecifikt plan kan upprepningarna av vissa ord och uttryck i KT, genom att betona särskilda nyckelbegrepp, ha en ledmotivsfunktion i texten. Här hittar jag både exempel på överensstämmelser mellan KT och MT och avvikelser från KT i MT, avvikelser som i vissa fall är framtvingade av språkliga skillnader.

De relativt få ord och uttryck som avviker från det absolut neutrala och allmänna mönstret får i texten en extra viktig funktion som idiolektmarkörer i relation till berättarjaget. För att denna effekt ska bli märkbar och enhetlig i KT, krävs det dels att ordvalen följer ett inbördes enhetligt mönster, dels att de avviker åt rätt håll och lagom mycket från den övriga vokabulären i texten. Här upplever jag att den lätta nyans av överklassociolekt som kännetecknar berättarjagets språk i KT i viss mån går förlorad i MT. Detta beror dels på att några av de ord som jag anser avvika något från det neutrala mönstret i KT får neutrala översättningsmotsvarigheter i MT, dels på att några av de stilmässigt neutrala uttrycken i KT får en mer talspråklig översättning i MT. Dessa avvikelser kan till viss del förklaras med att mer stilmässigt nyanserade översätt-

ningsmotsvarigheter hade riskerat att föra med sig oönskade konnotationer till ett svenskt socialt sammanhang, något som hade inneburit ett mer allvarligt avsteg från stilen i KT.

3.2 Slutsats

House (1977) menar, enligt Munday (2008:92), att den lingvistiska stilanalysen ska kunna fungera som ett verktyg för att bedöma kvalitén på översättningar, även i sådana fall där det inte förekommer några direkta semantiska avvikelser mellan källtext och måltext. Hon har bland annat visat på hur förändringar inom "field" (utelämning för att undvika upprepning) och "tenor" (minskning av emotiva lexikala markörer) vid en översättning radikalt kan förändra en texts helhetskänsla och till och med dess genre (Munday 2008:94).

De skillnader jag har upptäckt och analyserat i denna uppsats har ingen så tydligt påvisbar effekt. På det stora hela bedömer jag det som att den svenska texten relativt väl bevarar de utmärkande stilistiska dragen i källtexten.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- KT = Stein, Gertrude [1929]. *The Autobiography of Alice B. Toklas*. I: Chessman, Harriet & Stimpson Cathrine R. (ed.) 1998. *Stein. Writings 1903–1932*. New York: The Library of America.
- MT = Stein, Gertrude 1990 [1949]. *Alice B. Toklas självbiografi*. Stockholm: Trevi.

Litteratur

- Halliday, M. A. K. 1985. *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Kundera, Milan [1993] 1998. En mening I: Kleberg, Lars (red.), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur & Kultur, s. 285–300.
- Levý, Jirí [1963] 1998. Konstnärlig stil och ”översättarstil”. I: Kleberg, Lars (red.), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur & Kultur, s. 156–171.
- Magnusson, Jonas J 2003. How to read Gertrude Stein. I: *OEI/14*, s. 17–24
- Marco, Josep 2000. Register Analysis in Literary Translation: A Functional Approach. I: *Babel* 2000/1, s. 1–19.
- Munday, Jeremy 2008 [2001]. *Introducing translation studies: theories and applications*. 2nded. London: Routledge.
- Nord, Christiane 1997. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Shiyab, Said & Lynch, Michael Stuart 2006. Can Literary Style be Translated? I: *Babel* 2006/3, s. 262–275.
- Simpson, Paul 1993. *Language, ideology and point of view*. London: Routledge.
- Zhu, Chunsen 2004. Repetition and signification. I: *Target* 2004/2, s. 227–246.

